

ZAŽELENO OTROKOVO VEDENJE DO MATERE V SITUACIJAH LOČITVE

Zlatka CUGMAS

KLJUČNE BESEDE: navezanost, kulturne razlike, "tuja situacija"

KEY WORDS: attachment, cultural differences, "Strange situation"

POVZETEK

V raziskavi sem ugotavljala zaželenost oz. nezaželenost otrokovega vedenja pri poslavljanju od matere, med materino odsotnostjo in pri ponovnem snidenju z njo. Harwood (1992) ugotavlja, da je tovrstna zaželenost otrokovega vedenja in počutja kulturno pogojena. Ugotavljam, da slovenski študenti cenijo aktivnega otroka, ki na različne načine izraža svojo navezanost na mater, čeprav zaradi njene odsotnosti ne občuti velikega stresa.

ABSTRACT

This investigation examined concepts of desirable and undesirable attachment behavior among 123 students from Educational Faculty. Harwood (1992) has established that mothers' perceptions of differing patterns of attachment behavior are influenced by their culturally derived values. The Slovene students

prefer a child, who is active, independent, curbs negative impulses (aggression) and shows strong attachment to his mother.

PROBLEMATIKA

Številne raziskovalce otrokovega razvoja je pritegnil problem otrokovega obnašanja pri ločitvi od svojih staršev in pri ponovnem snidenju z njimi. Ainsworthova s sodelavci (po Braungart in Stifter, 1991) je oblikovala laboratorijski postopek preverjanja tovrstnega otrokovega obnašanja, ki je znan kot "tuja situacija". Ta vključuje obisk matere in otroka v laboratoriju. Po pogovoru z eksperimentatorjem mora mati zapustiti prostor, otrok pa ostane sam s tujo osebo. Neopazno se izvede opazovanje otroka pri poslavljanju od matere, med materino odsotnostjo in pri ponovnem snidenju z njo. Na osnovi tega postopka so raziskovalci ugotovili, da obstajajo pomembne individualne razlike pri otrocih, starih eno do dve leti, v reakcijah na sicer kratkotrajno ločitev od matere. Osnovni postulat je, da je obnašanje otroka pri ločitvi in ponovnem snidenju z materjo v "tuji situaciji" odraz občutka varnosti, ki ga je otrok uspel razviti v prvem letu starosti v odnosu navezanosti nanjo. Le mati, ki je dovolj občutljiva za otrokove potrebe in ki ustrezno reagira na otrokove signale, omogoča svojemu otroku razvoj občutka varnosti. Obstajajo pa številne raziskave, ki kažejo, da otrokov odnos do matere ni edini dejavnik, ki vpliva na otrokovo vedenje v "tuji situaciji". Avtorji Belsky, Rovine in Taylor (1984); Calkins in Fox (1992); Fox, Kimmerly in Schafer (1991) ter drugi opozarjajo, da ima pomembno vlogo tudi otrokov temperament.

Zanimive pa so ugotovitve avtorja Harwooda (1992), ki ugotavlja, da obstajajo pomembne razlike med ljudmi, ki izhajajo iz različnih kulturnih okolij, glede pojmovanja, kakšno otrokovo obnašanje je sploh zaželeno oz. kakšno nezaželeno pri poslavljanju od matere oz. pri ponovnem snidenju z njo. Harwood (1992) je izvedel raziskavo, v kateri je ugotavljal prav te razlike, in sicer med ameriškimi materami srednjega razreda, ameriškimi materami nižjega razreda in materami nižjega razreda iz Puerto Rica. Matere so morale odgovoriti na štiri odprta vprašanja o zaželenih in nezaželenih vedenjih eno do dve leti starega otroka na splošno in o zaželenih in nezaželenih otrokovih vedenjih v "tuji situaciji". Morale so tudi opisati primere njim znanih otrok, starih eno do dve leti, ki kažejo zaželene oziroma nezaželene lastnosti. Opisale so, kako si zamišljajo, da bi se otroci, predhodno omenjeni v primerih, obnašali v "tuji situaciji", in sicer pri poslavljanju od matere, med ločenostjo od nje in pri

ponovnem srečanju z njo. "Tuja situacija" se je izvedla hipotetično: hipotetični eno do dve leti star otrok ostane sam v čakalnici ordinacije, ker gre mati na pregled k zdravniku; torej pri tujih osebah in v okolju, ki ga otrok ne pozna.

Vse matere, ki so sodelovale v raziskavi, so se strinjale, da je pri eno do dve leti staremu otroku zaželeno, da se zanima za igrače, ima pozitivne odnose z materjo, kaže malo stresa (npr. z jokom ali agresivnostjo). Glede ostalih lastnosti pa obstajajo pomembne kulturne razlike. Angloameriške matere opisujejo kot zaželeno v "tuji situaciji" naslednje otrokove lastnosti: uravnoteži samostojno igro in povezanost z materjo; ves čas se veselo igra (srednji razred) ali najprej spremlja mater do ordinacije in se nato vrne k igri (nižji razred); veselo pozdravi mater, ko se vrne v čakalnico, in nadaljuje igro (srednji razred) ali poišče fizični stik z njo (nižji razred). Matere iz Puerto Rica pa navajajo naslednje zaželeno otrokove lastnosti: nekaj časa tiho sedi, nato se igra tako, da sedi zraven matere; se veselo igra, je tiho in je ne spremlja v ordinaciji; pri ponovnem srečanju jo veselo pozdravi in poišče fizični stik z njo. Angloameriške matere navajajo naslednje lastnosti kot nezaželene za otroka, ki se znajde v "tuji situaciji": "prilepi" se na mater in ne kaže interesa za igrače; spremlja jo k vratom ordinacije, joče, ne da bi se vrnil k igranju; ni vesel, ko se mati vrne (srednji razred) ali kaže jezo (nižji razred). Matere iz Puerto Rica pa navajajo naslednje nezaželene lastnosti: je ekstremno aktiven in ignorira mater; ignorira njen odhod oz. pokaže razdiralno vedenje, ko mati odhaja; po ločitvi nadaljuje z aktivno igro in komaj opazi, da se je vrnila. Avtor raziskave zaključuje, da angloameriške matere poudarjajo predvsem lastnosti, klasificirane v kategorijah osebnostnega razvoja (otrok izraža samozaupanje, je neodvisen, razvija svoje talente in sposobnosti kot individuum) in samokontrole (otrok kontrolira negativne impulze, kot so pohlep, egoizem, agresija). Želijo si aktivnega otroka, ne pa takega, ki noče "izpustiti" matere in doživlja stres. Matere iz Puerto Rica v večji meri poudarjajo spoštljivost (ima dobre navade, je ubogljiv in se lepo obnaša) in ljubeznivost (otrok je prijazen, prijateljski, se dobro razume z drugimi). Želijo si tihega otroka; ne želijo pa si otroka, ki je zelo aktiven in se izogiba materi. Torej poudarjajo angloameriške matere, kot je bilo pričakovati, predvsem otrokovo samostojnost, matere iz Puerto Rica pa dostojanstvo in primerno obnašanje.

Nato je Harwood (1992) izvedel še eno raziskavo, v kateri je uporabil nekoliko drugačno metodologijo. Tudi v tej raziskavi je bila uporabljena hipotetična "tuja situacija", pri kateri otrok počaka mater v zdravniški čakalnici. Sestavljenih je bilo več opisov otrok, ki so bili ocenjeni kot bolj ali manj usklajeni z zaželenim obnašanjem otroka v tovrstni situaciji glede na različno kulturno okolje (okolje angloameriških mater oziroma mater iz Puerto Rica). Klasifikacija je temeljila na ugotovitvah prej omenjene študije istega avtorja. Matere so morale opisati

osebnosti v zgodbah predstavljenih otrok in oceniti, ali bi želele, da njihov otrok tako reagira v tovrstni situaciji. Nato so še rangirale 10 karakteristik otrok glede na zaželenost oz. nezaželenost, če bi se te lastnosti pojavile pri njihovem lastnem otroku. Uporabljenih je bilo še več ocenjevalnih lestvic, ki so bile omenjenim podobne oz. vsaj predmet merjenja je bil podoben. Tudi rezultati te raziskave so pokazali pomembne razlike v vrednostnem sistemu mater iz različnih kulturnih okolij glede avtonomnosti oz. navezanosti otroka. Ponovno so angloameriške matere bolj poudarjale osebnostni razvoj otroka, čeprav pogosto omenjajo tudi ljubeznivost in samokontrolo. Matere iz Puerto Rica pa so bolj poudarjale spoštljivost in ljubeznivost. Avtor raziskave sklepa, da sta samokontrola in ljubeznivost dimenziji, ki sta manj kulturno pogojeni kot osebnostni razvoj in spoštljivost. Tudi druga raziskava je torej pokazala, da matere iz različnih kulturnih okolij dajejo različni pomen vedenju, ki ga opazijo pri otroku.

Problem raziskave, ki jo predstavljam v tem prispevku, je odkriti, kakšna navezanost med materjo in otrokom je po mnenju študentov Pedagoške fakultete zaželena v našem kulturnem okolju.

METODOLOGIJA

VZOREC

V raziskavi so sodelovali študenti Pedagoške fakultete Maribor, in sicer: 77 študentov (2 študenta in 75 študentk) 1. letnika programa Učitelj razrednega pouka (v nadaljnjem tekstu: RP) in 46 študentov (4 študenti in 42 študentk) 1. letnika programa Vzgojitelj predšolskih otrok (v nadaljnjem tekstu VPO).

PRIPOMOČEK

Sestavila sem štiristopenjsko ocenjevalno lestvico (1: zelo nezaželeno, 2: nezaželeno, 3: zaželeno in 4: zelo zaželeno), na osnovi katere so študentje Pedagoške fakultete ocenili zaželenost oz. nezaželenost vedenja eno do dve leti starega otroka v hipotetični situaciji, povzeti po Harwoodu (1992), in sicer mati pripelje otroka v zdravstveno čakalnico. Sama mora na pregled k zdravniku, medtem pa pusti otroka v čakalnici pri tujih ljudeh, to je pacientih, ki tudi čakajo na pregled pri zdravniku. V čakalnici so igrače, primerne otrokovi razvojni stopnji, s katerimi se lahko otrok igra. Študenti so ocenili zaželenost oz.

nezaželenost otrokovega vedenja v času, ko otrok skupaj z materjo čaka v čakalnici, v času, ko se otrok poslavlja od nje, v času, ko jo otrok pri tujih ljudeh čaka v čakalnici, in v času, ko se otrok in mati ponovno snideta. Postavk ocenjevalne lestvice je 34 in so delno povzete po Harwoodu (1992). V drugem delu pa so študentje odgovorili na naslednja odprta vprašanja: "Zamislite si, da mati pripelje svojega otroka v vrtec. Kaj menite, kakšno otrokovo obnašanje je zaželeno v situaciji, ko se mati poslavlja od njega, v času, ko je v vrtcu ločen od matere, in v času, ko pride mati ponj v vrtec, da ga odpelje domov. Kaj menite, kakšno otrokovo obnašanje pa je v istih situacijah nezaželeno?" Študentje so dobili navodilo, naj zapišejo pri vsakem vprašanju največ pet različnih otrokovih vedenj.

REZULTATI

Tabela 1: Aritmetične sredine (v nadaljnjem tekstu: a.sr.) in standardne deviacije (v nadaljnjem tekstu: SD) ocen zaželenosti oz. nezaželenosti različnih otrokovih vedenj v času, ko otrok in mati čakata v zdravstveni čakalnici.

Trditev z zaporedno številko:	Ocene	
	a.sr.	SD
9. Otrok je aktiven.	3.53	.52
2. Otrok se igra, mati pa pri tem sodeluje.	3.23	.77
3. Otrok sedi pri materi in se igra.	2.88	.61
1. Otrok se igra, stiki z materjo so redki oz. jih sploh ni.	2.85	.77
6. Otrok je tih in miren.	2.62	.62
5. Otrok se ne zmeni za mater.	2.19	.85
7. Otrok čaka na materine spodbude.	2.09	.61
4. Otrok se oprijema matere.	1.82	.57
8. Otrok je agresiven.	1.21	.41

Iz tabele 1 je razvidno, da študenti programa VPO in programa RP cenijo otroka, ki je aktiven pri igri in sodeluje z materjo. Manj pa cenijo otroka, ki je agresiven, odvisen od matere ali do nje brezbrizen in ne kaže lastne iniciative za igro. Povprečna ocena zaželenosti otroka, ki tiho in mirno čaka v zdravstveni čakalnici, je šele na petem mestu v rang listi ocen, kar kaže, da študenti bolj cenijo aktivnost otroka kot lepo obnašanje.

Tabela 2: Aritmetične sredine in standardne deviacije ocen zaželenosti oz. nezaželenosti različnih otrokovih vedenj pri poslavljanju od matere.

Trditev z zaporedno številko:	Ocene	
	a.sr.	SD
16. Otrok matere ne spremlja v ambulanto, ampak se veselo igra v čakalnici.	3.47	.68
17. Otrok mater najprej pospremi v ambulanto, nato se igra v čakalnici.	3.32	.61
10. Ko mati vstopa v ordinacijo, se otrok od nje poslovil s pozdravom ali poljubom.	3.19	.72
15. Otrok matere ne spremlja v ambulanto, ampak tiho sedi v čakalnici.	3.02	.63
11. Ko mati vstopa v ordinacijo, otrok to komaj opazi (tako je zaposlen z igro).	2.80	.76
19. Otrok se ne zmeni za materin odhod v ambulanto.	2.44	.71
18. Otrok mater pospremi v ambulanto, nato pa se NE vrne k igri.	2.13	.53
12. Ko mati vstopa v ordinacijo, se otrok od nje kar ne more posloviti (jo objema, poljublja itd.).	1.98	.59
14. Ko mati vstopa v ordinacijo, otrok joče.	1.74	.56
13. Ko mati vstopa v ordinacijo, otrok kaže jezo ali agresivnost.	1.29	.47

Iz tabele 2 je razvidno, da so ocene zaželenosti otrokovega obnašanja v času, ko se poslavlja od matere, podobne ocenam zaželenosti otrokovega obnašanja v času, ko še čaka skupaj s svojo materjo v čakalnici. Študenti najbolj cenijo aktivnega otroka, ki pa je dovolj pozoren do matere (ali jo pospremi v ordinacijo ali jo lepo pozdravi). V opisani situaciji je otrokovo lepo vedenje bolj zaželeno kot v primeru, ko mati in otrok še skupaj čakata v čakalnici. Študentom se zdi manj zaželeno, da se otrok za materin odhod v ordinacijo ne zmeni oz. ga ločitev od nje močno prizadene, kar pokaže s pretiranim objemanjem, poljubljanjem matere in poslavljanjem od nje kakor tudi z jokom. Najbolj nezaželeno je otrokovo agresivno vedenje.

Iz tabele 3 je razvidno, da se zdi študentom zaželeno, da se otrok v času, ko ob tujih ljudeh čaka mater v čakalnici, igra, da zaradi ločenosti od matere ne doživlja stresa, čeprav s svojim vedenjem (pogledovanje proti vratom) kaže, da jo pogreša. Da se lepo obnaša, je na četrtem mestu rang liste zaželenosti obnašanja. Nezaželeno se jim zdi predvsem to, da je otrok agresiven in da svoj pretirani stres zaradi ločenosti od matere izraža z jokom.

Tabela 3: Aritmetične sredine in standardne deviacije ocen zaželenosti oz. nezaželenosti različnih otrokovih vedenj v času materine odsotnosti.

Trditev z zaporedno številko:	Ocene	
	a.sr.	SD
26. Otrok je med čakanjem v čakalnici aktiven (se igra).	3.52	.53
23. Otrok ne joče.	3.19	.47
24. Otrok med čakanjem gleda proti vratom in kontrolira, kdaj se bo mati vrnila v čakalnico.	2.85	.60
22. Otrok dela minimalen hrup oz. se minimalno razburja.	2.44	.59
21. Otrok, ko čaka mater v čakalnici, nekaj časa joče.	1.94	.45
25. Otrok je med čakanjem v čakalnici agresiven.	1.84	.48
20. Otrok, ko čaka mater v čakalnici, ves čas joče.	1.35	.57

Tabela 4: Aritmetične sredine in standardne deviacije ocen zaželenosti oz. nezaželenosti različnih otrokovih vedenj pri ponovnem srečanju otroka in matere.

Trditev z zaporedno številko:	Ocene	
	a.sr.	SD
27. Otrok odkrito pokaže veselje, ker se je mati vrnila.	3.73	.44
30. Otrok pride k materi.	3.25	.45
33. Otrok kaže pozitivno interakcijo s tujci.	2.98	.52
32. Otrok aktivno raziskuje okolje.	2.75	.63
29. Otrok ob materini vrnitvi nadaljuje igro, kakor da se mati ne bi vrnila.	2.19	.64
28. Otrok se NE razveseli materine vrnitve.	1.68	.53
34. Otrok se ne zmeni za materino vrnitev.	1.63	.56
31. Otrok kaže jezo.	1.58	.57

Tabela 4 kaže, da ocenjujejo študenti v času, ko se otrok in mati po zdravniškem pregledu ponovno snideta, kot zaželeno predvsem to, da je otrok materine vrnitve vesel. Da ima dober odnos do tujcev in še naprej ostaja aktiven, se uvršča na sredino rang liste zaželenosti obnašanja. Nezaželeno pa je predvsem to, da se otrok za materino vrnitev ne zmeni oz. da kaže jezo.

Sestavila sem rang liste otrokovega vedenja, ki ga navajajo študenti pri odprtih vprašanih o otrokovem vedenju in počutju pri poslavljanju od matere v vrtcu, v času bivanja v vrtcu in pri ponovnem snidenju z njo pred odhodom iz vrtca. V nadaljnjem tekstu bom te rang liste opisala.

Rang lista zaželenih otrokovih vedenj v situaciji poslavljanja od matere pri prihodu v vrtec kaže, da se zdi študentom zaželeno predvsem to, da se otrok lepo poslovil od matere (s telesnim dotikom, pozdravom) in se hitro vključi v dogajanje v vrtcu (sam oddide v igralnico, se začne družiti z vrstniki, se vključi v igro). Študentom se zdi zelo zaželeno, da otrok pokaže svojo navezanost na mater (jo vpraša, kdaj pride ponj; želi, da ga mati pospremi v igralnico; ji pove nekaj lepih besed in podobno). Nezaželeno pa se zdi študentom, da otrok zavrača prihod v vrtec, doživlja neprijetna čustva, se neprimerno obnaša, se "lepi" na mater kot tudi to, da jo ignorira.

Rang lista zaželenih otrokovih vedenj in občutij v času, ko je v vrtcu ločen od matere, kaže, da se zdi študentom zaželeno predvsem to, da je otrok v vrtcu aktiven in družaben, dobrega razpoloženja, lepega vedenja, da normalno zadovoljuje biološke potrebe in ne pogaša matere, čeprav se je spomni s tem, da ji izdela darilo, o njej pripoveduje in podobno. Študentom pa se zdi nezaželeno, da se otrok v vrtcu grdo obnaša, je neaktiven, ne zadovoljuje normalno bioloških potreb, doživlja neprijetna čustva, je nedružaben in ves čas misli na starše.

Rang lista zaželenih vedenj in občutij otroka v situaciji ponovnega snidenja z materjo pred odhodom iz vrtca kaže, da se študentom zdi zaželeno predvsem to, da je otrok dobro razpoložen, kaže navezanost na mater s pozdravom, pripovedovanjem, tudi s čakanjem nanjo pri vratih oz. oknu in da si želi domov. Nezaželeno pa je, da otrok mater ignorira, si ne želi domov, se grdo obnaša, je neprijetno razpoložen in se "prilepi" na mater.

ZAKLJUČEK

Rezultati raziskave kažejo, da študenti Pedagoške fakultete pojmujejo kot zaželene otrokove lastnosti in vedenja v situacijah ločitve od matere tako otrokovo neodvisnost in aktivnost kot tudi kontroliranje izražanja negativnih čustev, prijaznost in prijateljsko obnašanje ter ubogljivost. Menijo, da je idealen otrok aktiven, prilagodljiv, se lepo obnaša in jasno kaže svojo navezanost na mater. Do nje je prijazen, je nikoli ne ignorira, v času njene odsotnosti se je večkrat spomni. Od nje si želi drobnih pozornosti, npr. da ga spremlja v igralnico, mu pomaga pri preoblačenju in obujanju. Ocenjujem, da je profil

otrokovega zaželenega oz. nezaželenega vedenja v situacijah ločitve od matere nekoliko bolj podoben profilu, ki ga izražajo angloameriške matere, kot profilu mater iz Puerto Rica. Po mnenju slovenskih študentov, ki so sodelovali v opisani raziskavi, ni dovolj, da je otrok ljubezniv, da ima spoštljiv odnos do drugih in se zna kontrolirati, od njega pričakujejo tudi to, da bo aktiven.

Zaradi možnosti korektnih primerjav med podatki je bila v opisani raziskavi vsa pozornost usmerjena na mater in ne na očeta. Pričakujem pa, da se rezultati ne bi bistveno razlikovali, če bi v postavkah omenjali očete. V raziskavi je sodelovalo zelo malo fantov. Morda bi zasledila drugačne poudarke, če bi imela možnost opraviti analizo podatkov glede na spol preizkušancev.

Marija PEPELNAK ARNERIČ

LITERATURA

1. Belsky, J.; Rovine, M. in Taylor, D., The Pennsylvania infant and family development project: III. The origins of individual differences in infant-mother attachment: Maternal and infant contributions, *Child Development*, 55, 1984, 718-728.
2. Bowlby, J., *Attachment and loss (Vol.1)*, Attachment, Basic Books, New York, 1969 (London: Hogarth).
3. Braungart, J. M., in Stifter, C. A., Regulation of negative reactivity during the strange situation: Temperament and attachment in 12-month-old infants, *Infant Behavior and Development*, 14, 1991, 349-364.
4. Calkins, S. D. in Fox, N. A., The Relations among Infant Temperament, Security of Attachment, and Behavioral Inhibition at Twenty-Four Months, *Child Development*, 63, 1992, 1456-1472.
5. Fox, N. A.; Kimmerly, N. in Schaffer, W. , Attachment to mother/attachment of father: A meta-analysis, *Child Development*, 62, 1991, 210-225.
6. Harwood, R. L., The Influence of Culturally Derived Values on Anglo and Puerto Rican Mothers' Perceptions of Attachment Behavior, *Child Development*, 1992, 822-839.

The use of music in caring for people with developmental disabilities has a long tradition too. Music can often be an effective tool for establishing initial contact with behaviour disordered or emotionally disturbed children or adolescent.

